

شورای عالی حوزه علمیه قم
مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواهران
مدرسه علمیه ی الزهراء (سلام الله عليها) فریدن

موضوع :

شوخی طبیعی در سیره معصومین (علیه السلام)

تهیه و تنظیم :

حمیده صنیعی دارانی

چکیده:

اسلام دین عاطفه ، صلح و امید است و همواره مسلمانان را دعوت به صمیمیت و دوستی می کند . با کاوشی گذرا در احادیث معصومین (علیه السلام) فهمیده می شود که روایات شیعی دو گونه برخورد با مقوله ی مزاح و از دو زاویه بدان نگریسته شده است . یک دسته روایاتی که به مدح و ستایش مزاح می پردازد و دسته دیگر آن را نکوهش کرده است – با نگاهی دقیق تر مشخص می شود دسته سومی از احادیث هم وجود دارد که مؤمنان را از مزاح بسیار باز می دارد و مورد نکوهش قرار داده است – نه تنها در گفتار اهل بیت (علیه السلام) – برخوردهای اجتماعی دیگران را با گشاده رویی و شادی خود سهیم می نماید ؛ بلکه در رفتارهای بزرگواران نیز به گونه ای روشن به چشم می خورد ، برخلاف آن چه در برخی اذهان جا افتاده است ، پیشوایان معصوم (علیه السلام) نه تنها اهل شاد کردن و مزاح پسندیده با دیگران بودند بلکه به دیگران آن را توصیه می کردند .

کلید واژه ها در این تحقیق عبارتند از :

سیره ، سیرت ، شوخ طبعی ، مزاح ، معصوم

مقدمه:

خوش خلقی و گشاده رویی از ویژگی های هر مسلمان است . این ویژگی بارز در تعاملات و معاشرتهای متقابل اجتماعی و در شوخ طبعی آشکار می شود و سبب صمیمانه تر شدن روابط اجتماعی می گردد و کینه را از دل می زداید ؛ آن گونه که رسول خدا (صلی الله علیه و آله وسلم) می فرمایند : « **حُسْنُ الْبُشْرِ يَذْهَبُ بِالسَّخِيمَةِ**^۱ ؛ گشاده رویی ، کینه را از دل می برد » .

مزاح و شوخ طبعی انواع مختلف دارد که برخی افراد آن را با مسخره کردن و استهزاء و دیگر رفتارهای ناشایست اشتباه گرفته که در این تحقیق پس از تعریف مفهوم شناسی مزاح به فواید و آثار و راههای کسب و تحصیل شوخ طبعی پسندیده و ممدوح پرداخته و سپس به آداب و شرایط این صفت اخلاقی در سیره معصومین (علیه السلام) اشاره می کند و همچنین به آسیب ها و مفساد و ریشه و منشأ و درمان و علاج شوخ طبعی ناپسند و مذموم در سیره معصومین (علیه السلام) پرداخته می شود و نمونه های بارز این رفتار پسندیده و ناپسندیده هم اشاراتی شده است ؛ ما هم باید از رفتارهای معصومین (علیه السلام) پیروی کنیم و کردارها و گفتارهای این بزرگواران را سرمشق و الگوی زندگی خویش قرار دهیم .

در این تحقیق با تورقی کوتاه در احادیث و سیره اهل بیت (علیه السلام) ، قطره ای از دریای بیکران هستی ، کردار پسندیده است را به خوانندگان تقدیم می نمایم .

۱- محمد بن یعقوب بن اسحاق ، کلینی ، اصول کافی ، تهران ، دارالکتاب الاسلامیه ، بی تا ، ج ۲ ، ص ۱۰۴ .

آثار و فواید شوخ طبعی ممدوح :

رسول گرامی اسلام (صلی الله علیه و آله وسلم) و ائمه معصومین (علیه السلام) مردم را به شوخی پسندیده سفارش می فرمودند و از آثار و برکات آن و راههای کسب آن به صورت مشروع، آگاهی و اطلاع می داند، چنانچه امام صادق (علیه السلام) می فرمایند: «آیا با یکدیگر مزاح می کنید؛ آن مرد گفت: کم مزاح می کنم، امام (علیه السلام) فرمودند: این طور نباشید، زیرا شوخی نشانه خوش خلقی است و به وسیله شوخی برادر دینی خود را خوشحال کن.^۱»

پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله وسلم) برای اینکه کسی را خوشحال کند با او مزاح می کرد و به حضرت علی (علیه السلام) فرمودند: «هرگاه یکی از اصحاب خود را غمگین دیدی او را با شوخی و مزاح خوشحال کن.^۲» در این جا به چند نمونه از فواید و آثار شوخ طبعی ممدوح اشاره می کنیم:

۱- سلامتی بدن و رفع خستگی :

شادی و مزاح و شوخی به جا و مثبت موجب سلامتی و تندرستی و بهبود بیماری های صعب العلاج و عدم گسترش آن در کمون اولیه می شود و خستگی های روز افزون زندگی در مسائل مختلف را برطرف می کند. «چه بسا بیماری که به توصیه امام صادق (علیه السلام) برای از بین رفتن بلغم خود؛ شکایت کرده بود، با خندیدن و شوخی و مزاح، بیماری او برطرف می شود.»

۲- نشاط روحی و روانی :

مزاح و شادمانی نه تنها تأثیر سازنده ای در سلامت جسمانی و رفع خستگی می شود موجب بهجت و انبساط روحی - روانی انسان می شود.

۳- رشد علمی و تحصیلی :

یکی از فواید و آثار شادی و مزاح پسندیده موفقیت علمی و تحصیلی است. امام صادق (علیه السلام) می فرمایند: «أَعْقِلُ النَّاسَ مَنْ طَلَبَ جَدَّةَ هَزْلُهُ وَ اسْتَظْهَرَ عَلَى هَوَاهُ بَعْقِلَهُ؛ عاقلترین مردم کسی است که غلبه کند و جلوگیری کند از هزلیات و شوخی های بی مورد و طلب پشت گرمی کند از طریق عقلش بر هوای نفسش.^۳»

۱- سید ابراهیم، میر باقری، ترجمه میر باقری، مکارم الاخلاق، تهران، فراهانی، ج ۲، ۱۳۶۵، ص ۴۲.

۲- همان.

۳- آقا جمال الدین، خوانساری، شرح غرر الحکم، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۶۶، ص ۴۳۴.

امام حسین (علیه السلام) در شب عاشورا، آنگاه که دانستند فردا در رکاب امام بر حق به شهادت می‌رسند به شور و شغف وصف ناپذیری دست یابند. در شب عاشورا زمزمه عاشقان از خیمه‌ها شنیده می‌شد، امام حسین (علیه السلام) هم در خیمه نماز می‌خواند و قرآن تلاوت می‌کردند. عبدالرحمن در آن شب از دسته‌ای که به نوبت برای غسل شهادت آماده می‌شدند صدای خنده‌ای شنیده می‌شد و بریر با انصاری در کنار خیمه ایستاده بود - بریر با کارهایش دیگران را به خنده وادار می‌کرد - به عبدالرحمن گفت: «من جوانی اهل مزاح و خنده نبودم حال که پیر شدم به خاطر مژده بهشتی است که پیش روی داریم به خدا بین ما و بهشت فاصله‌ای نیست جز اینکه از سوی دشمن حمله‌ای شود و ما جان خویش را در پی یاری فرزند رسول خدا (صلی الله علیه و آله وسلم)، حسین (علیه السلام) فدا کنیم و من چقدر منتظر رسیدن این لحظه هستم!»

نمونه‌هایی از شوخ طبعی مذموم:

۱- روزی پیامبر (علیه السلام) بر گروهی از انصار گذشت و دید با یکدیگر صحبت می‌کنند و دهانشان پر از خنده است. پیامبر فرمودند: «دست باز دارید اگر کسی را آرزوهایش او را مغرور کند و او را از عمل خیر باز دارد، به گورستان سری نبرند و رستاخیز را به یاد آورد و از مرگ بسیار یاد کند زیرا مرگ درهم شکننده لذتها است»^۲.

۲- در عصر امام سجاد (علیه السلام) مرد یاهو گویی بود که مردم را با حرکات خنده‌آور خود، می‌خندانند همه او را به عنوان یک «دلچسپ» می‌شناختند.

روزی از کنار امام سجاد (علیه السلام) رد می‌شد، گفت: «این مرده مرا خسته کرده است؛ هر کاری می‌کنم نمی‌خندند، و برای اینکه بتواند حضرت را بخنداند، عباي آن حضرت را از دوشش برداشت و فرار کرد،

۱- مکارم الاخلاق، ج ۲، ص ۴۲.

۲- آداب معاشرت از دیدگاه معصومین (علیه السلام)، ص ۹۵.

حضرت امام سجاد (علیه السلام) به او اعتنایی نکرد . دیگران او را دنبال کرده و عبا را از او گرفتند و به حضور امام (

علیه السلام) آوردند . امام سجاد (علیه السلام) فرمودند : « این مرد چه کسی است ؟ »

گفتند : « این مرد دلچک و یاوه سرا است که مردم مدینه را با کارهای خود می خنداند. »

۲- در مورد علی بن ابیطالب نقل شده بود که وی شوخ طبع بود و همین شوخ طبعی نیز بهانه مخالفان او

گشت ، تا حضرت را از گردونه خلاف کنار بزند و چنین وانمود کنند که یک فرد خوش مشرب و شوخ طبع نمی

تواند رهبری مسلمین را عهده دار شود ، اهل مزاح بودن و بذله گویی آن حضرت ، حتی از زبان مخالفان او هم

نقل شده است ، عمر و عاص ، معاویه و عمر سخنانی دارند که گویای این ویژگی در آن حضرت است . خود

حضرت با شگفتی یاد می کند که عمر و عاص در منطقه شام چنین وانمود می کند و تبلیغ می کند که [فرزند

ابطالب مزاح گر و بازیگر و بذله گو است .] تا چهره ناخوشایندی از وی در اذهان شامیان ترسیم کند .

معاویه گفته است : خدا ابالحسن (علی بن ابیطالب) را رحمت کند ، که خندان و گشاده رو و اهل فکاهی بود

او می خواست این را به عنوان نقطه ضعف حضرت قلمداد کند^۱.

۱ - نهج البلاغه ، صبحی صالح ، بیروت ، ۱۳۸۷ ، خطبه ۸۴ .

نتیجه گیری :

به طور کلی می توان دریافت از روایات جمع آوری شده در این مبحث ، شوخ طبعی ممدوح و مذموم در روابط متقابل افراد با یکدیگر و در اجتماع اهمیت به سزایی دارد که نمی توان از آن به سادگی بگذریم . ارزش شوخ طبعی تا بدان جاست که در روایات و سخنان معصومین (علیه السلام) بسیار تأکید و سفارش شده است ؛ تا آن جا که شوخ طبعی مذموم و ناپسند آسیب ها و مفساد زیادی دارد و موجب از بین رفتن ابهت و وقار و شخصیت فرد می شود و از جامعه و مردم رانده می شود و همچنین گرفتار عذاب اخروی می گردد .

شوخ طبعی پسندیده و ممدوح که منجر به شاد شدن و قوت گرفتن روحیه فرد می شود و موفقیت های بی شماری را در زندگی در ابعاد مختلف کسب کرده و از آن بهره مند می شود .

الگو و سرمشق قرار دادن معصومین (علیه السلام) و بزرگواران نمونه ، نه تنها در این زمینه بلکه در زمینه های دیگر رضایت و خشنودی خداوند باری تعالی را فراهم می سازد .

از جمله راهکارها و پیشنهاداتی که در این زمینه می توان بیان کرد ، بدین قرار است :

۱- پرهیز و اجتناب از بحث و گفتگوهای بیهوده و بی شمر و وقت گیری است که ایجاد کدورت و کینه و تنش و خشونت می کند .

۲- لازم است ارتباط والدین با یکدیگر یا فرزندان ، ارتباط استاد و شاگرد ، دوستان و همکاران ، اعضای خانواده و خویشاوندان با یکدیگر ، در رفتار و گفتار و کردارهایشان ، در سخن گفتن و صدا زدن ... حریم و حرمتها حفظ شود و حد و مرز یکدیگر را بشناسند و این امر پسندیده به خوبی در وجود همه ، نهادینه شود .

۳- سرگرمی های سازنده و مطلوب و اثر گذار مطابق شرع و عرف جامعه از قبیل : رادیو ، تلویزیون ، سینما ، رسانه های گروهی ، رایانه ، ... به ویژه در اوقات فراغت افراد در گروههای سنی مختلف به دور از دلقک بازیهای بیهوده و نامناسب و نابهنجار و ادا و اطوارهای زننده و زشت و کریه باشد به ویژه در مراسم اعیاد و جشن ها در مناسبتهای مختلف ، رعایت گردد .

۴- معرفی کردن شخصیت‌های موفق و سازنده از قبیل نویسندگان گذشته و معاصر (عبید زاکانی - گل آقا)

بازیگران تئاتر و سینما در زمینه طنز و برنامه های مختلف طنز در رادیو و تلویزیون ، کتابها ، مجلات ، روزنامه ، ویژه نامه و ... نرم افزارها . در همه گروههای سنی بویژه نوجوانان و جوانان و جلسات بحث و بررسی و مقایسه بازیگران طنز ایرانی و خارجی می تواند تأثیرپذیر و تأثیرگذار باشد با رعایت جوانب و مسائل شرعی به دور از افراط و تفریط و همراه مستند قرانه و روایه باشد .

فهرست منابع :

- * نهج البلاغه ، ترجمه دشتی ، قم ، موسسه فرهنگی تحقیقاتی امیرالمومنین (علیه السلام) ، ۱۳۸۲ .
- * نهج البلاغه ، صبحی صالح ، بیروت ، ۱۳۸۷ .
- * نهج البلاغه ، ترجمه معتزلی ، قم ، دارالکتاب الاسلامیه ، ۱۹۵۹ م .
- ۱. الامدی ، التمیمی ، محمد ، غرر الحکم و درر الکلم ، تهران ، دانشگاه تهران ، ۱۳۶۴ .
- ۲. جزایری ، سید نعمت الله ، زهرا الربیع ، تهران ، کتابفروشی اسلامیة ، ۱۳۳۷ .
- ۳. خوانساری ، آقا جمال الدین ، شرح غرر الحکم و درر الکلم ، تهران ، دانشگاه تهران ، ۱۳۶۶ .
- ۴. شبیر ، سید عبدالله ، الاخلاق ، ترجمه محمدرضا جباران ، قم ، هجرت ، ۱۳۷۸ .
- ۵. صدوق ، آمالی صدوق ، تهران ، الاسلامیه ، ۱۳۶۷ .
- ۶. طباطبایی ، سید محمد حسین ، سنن النبی ، ترجمه حامد رحمت کاشانی ، تهران ، پیام عدالت ، ۱۳۸۵ .
- ۷. عاملی ، محدث ، وسایل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه ، قم ، آل البيت ، ۱۴۰۹ ق .
- ۸. غروریان ، محسن ، نهج الفصاحه ، ترجمه علی اکبر میرزایی ، قم ، انتشارات چاف ، ۱۳۸۵ .
- ۹. فارابی ، یعسوب عباسی علی کمر ، محمد علی ، آداب معاشرت از دیدگاه معصومین (علیه السلام) ، مشهد ، آستان قدس ، ۱۳۸۰ .
- ۱۰. کلینی ، محمد بن یعقوب بن اسحاق ، الاصول من الکافی ، تهران ، دارالکتاب الاسلامیه ، بی تا .
- ۱۱. کمره ای ، محمد باقر ، اصول کافی ، ترجمه کمره ای ، قم ، انتشارات اسوه ، ۱۳۷۵ .
- ۱۲. مجلسی ، محمد باقر ، حلیه المتقین ، قم ، انتشارات کلی ، ۱۳۸۷ .
- ۱۳. ، عین الحیاه ، تهران ، انتشارات قدیانی ، ۱۳۸۱ .
- ۱۴. محمدی ری شهری ، محمد ، میزان الحکمه ، قم ، مکتب الاعلام الاسلامیه ، ۱۴۰۴ ق .
- ۱۵. میر باقری ، سید ابراهیم ، مکارم الاخلاق ، ترجمه میر باقری ، تهران ، فراهانی ، ۱۳۶۵ .
- ۱۶. نراقی ، احمد بن محمد مهدی ، معراج السعاده ، تهران ، راه علم ، ۱۳۸۶ .
- ۱۷. اکبری ، محمود ، غم و شادی در سیره معصومان (علیه السلام) ، قم ، صفحه نگار ، ۱۳۷۸ .
- ۱۸. بهبودی ، محمد باقر ، گزیده کافی ، تهران ، انتشارات علمی فرهنگی ، ۱۳۶۳ .
- ۱۹. حاج شریفی ، محمدرضا ، صحیفه اسلام ، قم ، انتشارات حضور ، ۱۳۶۷ .
- ۲۰. عطایی ، محمدرضا ، مجموعه ورام ، آداب و اخلاق اسلامی ، مشهد ، آستان قدس ، ۱۳۶۹ .